

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкрито місце науково-методичної культури в системі формування професійної компетенції вчителя початкових класів, визначено завдання, описано компоненти науково-методичної культури, модель та організаційно-педагогічні умови її формування.

Scientific methodical culture in the system of developing the professional competence of junior form teacher. The article deals with the place of scientific methodical culture in the system of formation of junior teacher's professional competence. It defines the tasks, describes the components of scientific methodical culture, the model and organizational pedagogical conditions of its formation

Зміни в історико-культурному та соціально-економічному житті України, нові запити суспільства на професійно підготовленого педагога – все це ставить принципово нові завдання перед педагогічними навчальними закладами. Серед пріоритетних цінностей освіти сьогодні ми відзначаємо здатність до активної та різнобічної професійної діяльності, свободу вибору шляхів професійного саморозвитку, самоосвіти та самореалізації, творчу взаємодію з учнями і колегами. Саме це стає основою для формування професійної компетенції майбутніх учителів початкових класів.

Для того, щоб керувати розвитком особистості, необхідно бути компетентним. Поняття професійної компетентності педагога відображає єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності і характеризує його професіоналізм.

У змісті професійної підготовки вчителя початкових класів дослідники виділяють теоретичну підготовку, тобто засвоєння загальних питань дидактики, теорії та історії педагогіки, теорії виховання, досконале вивчення нормативних документів; методичну підготовку, яка передбачає володіння методиками початкового навчання та поінформованість про напрямки його розвитку; психологічну підготовку, яка потребує знань вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку та вмінь корекційної роботи з дітьми, що мають особливі потреби; загальнокультурну підготовку.

Цей досить широкий спектр якостей майбутнього вчителя початкових класів можна уніфікувати, виділивши в ньому загальні напрямки: психологічно-моральну готовність та науково-методичну культуру.

Проблеми організації науково-методичної роботи вчителів загальноосвітніх шкіл висвітлені у дослідженнях М.Красовицького, В.Бондаря, Т.Беседи, які пропонують використовувати у роботі досвід видатних педагогів; С.Крисюк, Н.Ващенко, І.Жерносек, які виділяють науково-методичну роботу як складову загальної підготовки вчителя; розробках Ю.Бабанського, О.Панасюк, О.Сидоренко, які вважають цей аспект прерогативою післядипломної освіти.

Але всі ці дослідження стосуються переважно тих спеціалістів, які вже працюють у різних закладах освіти. Питання ж підготовки майбутнього вчителя початкових класів, зокрема формування його науково-методичної культури залишилося поза увагою вчених.

Отже, виникає необхідність виявити і обґрунтувати умови формування науково-методичної культури майбутніх учителів початкових класів, що і є метою нашої публікації.

Аналіз педагогічних досліджень дозволив нам виявити основні підходи до розуміння суті, завдань та функцій науково-методичної роботи вчителя. Всі ці дослідження стосуються педагогів, які розпочали власну професійну діяльність і відчули потребу в самовдосконаленні. Результати наукових пошуків показують, що існує залежність між

тривалістю педагогічної діяльності вчителя, його професійним середовищем і залученням до науково-методичної роботи. Так, О.Л.Сидоренко стверджує, що протягом перших 15 років зацікавленість учителів підвищенням рівня своєї педагогічної майстерності спадає майже на 30%: якщо 90% починаючих учителів прагнуть до науково-методичного пошуку, то тільки у 60% вчителів зі стажем 10-15 років ця потреба залишається.

Виникає питання: чому колишні студенти вже на робочому місці гостро відчувають недолік професійних знань і вмінь? Чому більшість молодих спеціалістів не вміють, за словами Ю.К.Бабанського, “правильно окреслити цілі навчання, виховання та розвитку школярів, завдання з формування світогляду, загальнонавчальних вмінь та навичок..., відокремити у змісті матеріал, а найголовніше та суттєве – обґрунтувати вибір методів, засобів і форм навчання”.

Тим більш гостро ці проблеми постають у початковій ланці освіти, оскільки вчитель початкових класів несе повну відповідальність за формування суб’єкта навчання, за отримання молодшими школярами базисних знань, умінь та навичок і тому не має морального права втрачати роки на “залатування” прогалин у власній освіті.

Усе це потребує нових підходів до організації науково-методичної підготовки майбутніх педагогів, і завдання вчених, методистів полягає у тому, щоб допомогти їм якнайшвидше оволодіти цими важливими педагогічними вміннями, які є складовими професійної компетенції вчителя.

Здавна вчених цікавила проблема: який чинник більш за все впливає на успішність професійної підготовки спеціаліста, і як результат, на успішність його майбутньої самостійної діяльності? Дослідження Ф.Н.Гоноболіна, Л.П.Доблаєва, Н.В.Кузьминої, Р.І.Хмелюка, А.І.Щербакова доводять, що таким чинником є мотиваційна готовність майбутнього вчителя, професійно-педагогічна спрямованість його особистості.

Доктор психологічних наук, професор Н.В.Кузьмина окреслила складові професійно-педагогічної спрямованості особистості спеціаліста:

1. Інтерес та любов до дітей, до професії, до творчості.
2. Усвідомлення труднощів і проблем у роботі вчителя.
3. Потреба у педагогічній діяльності.
4. Усвідомлення власних можливостей і здібностей як відповідних до вимог обраної професії.
5. Потреба у постійному самовдосконаленні, потяг до оволодіння основами професійної майстерності ще у вузі.

В.А.Сластьонін також виділяє мотиваційний аспект як найважливішу властивість особистості вчителя: “являючи собою вибіркоче ставлення до дійсності, спрямованість особистості збуджує та мобілізує потаємні сили людини, сприяє формуванню у неї відповідних здібностей, професійно важливих особливостей мислення, волі, емоцій, характеру”. Професор стверджує, що професійно-педагогічна спрямованість особистості – це “каркас, навколо якого компонується основні властивості якості особистості вчителя”.

Таким чином, мотивація до науково-методичних пошуків повинна здійснюватися ще у стінах вищого педагогічного закладу, щоб студент усвідомлював себе частиною процесу, який знаходиться у постійному розвитку й удосконаленні. Йдеться не просто про передачу майбутньому спеціалісту відповідних знань та умінь, а про формування цілісного утворення – науково-методичної культури.

Більшість учених розуміє культуру як багатомірне, багатифункціональне та багатоаспектне явище, як той соціум, у якому протікає розвиток особистості у цілому, а також її становлення у загальнолюдському та професійному сенсі.

Культура розглядається нами як результат соціального досвіду, що інтегрує у собі систему цінностей, різноманітні види діяльності, рівень духовно-морального розвитку суспільства, знання про людину, природу, суспільство.

Теоретичні передумови дослідження феномена науково-методичної культури вчителя початкових класів спираються на гуманістичну парадигму пізнання і дозволяють визначити

її як компонент загальнопедагогічної культури педагога, ціннісно-професійну основу, стійке прагнення вчителя до постійного самовдосконалення, органічну єдність педагогічних якостей, знань, умінь та навичок, що формуються на основі професійної компетенції.

Науково-методична культура синкретично поєднує у собі ціннісно-мотиваційний, когнітивний та діяльнісний компоненти.

Ціннісно-мотиваційний компонент містить у собі систему мотивів і потреб особистості вчителя: потребу у професійній реалізації, розуміння значення науково-методичної роботи у педагогічній діяльності, відповідальність за отримані результати.

На цій основі будується система відношень вчителя з педагогічним середовищем, вміння адекватно оцінювати себе як суб'єкта цього середовища.

Когнітивний компонент містить у собі комплекс професійних знань, умінь і навичок вчителя, його інтелектуальні вміння, систему методичної роботи, яка спирається на впровадження передового педагогічного досвіду, сучасних досягнень науки у галузі початкового навчання й індивідуальної науково-дослідницької діяльності.

На цій основі базується формування у майбутнього вчителя наукового стилю мислення, яке дозволяє вирішувати педагогічні проблеми, що виникають на межі теорії та практики.

Діяльнісний компонент виражається у засвоєнні науково-методичних вмінь, самореалізації і самоудосконаленні вчителя, усвідомленні себе як транслятора цінностей і технологій науково-методичної культури.

Якісною характеристикою сформованості науково-методичної культури вчителя є науково-методична компетентність. Компетентність, за енциклопедичним словником, означає знання та досвід у конкретній галузі. На нашу думку, науково-методична компетентність – характеристика діяльності й атрибут особистості вчителя як суб'єкта освіти, яка передбачає здатність здійснювати повноцінну науково-методичну діяльність.

Виявлення та обґрунтування компонентів науково-методичної культури вчителя початкових класів дозволяє створити теоретичну модель її формування, яка представлена інтегративною єдністю мети, завдань, принципів, організаційно-педагогічних умов, технологій і критеріїв досягнення результатів (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Теоретична модель формування науково-методичної культури майбутнього вчителя початкових класів

Головна мета	Розвиток потреби і готовності до формування НМК
1	2
Принципи	<ul style="list-style-type: none"> – гуманізації освіти; – інтеграції освіти і науки; – фундаменталізації змісту; – неперервності й послідовності
Зміст	<ul style="list-style-type: none"> – психолого-педагогічна підготовка; – методична підготовка; – культурно-інформаційна підготовка
Організаційно-педагогічні умови	<ul style="list-style-type: none"> – створення особистісно-орієнтованого освітнього середовища у педагогічному навчальному закладі; – інтеграція знань на основі міждисциплінарної взаємодії і реалізації взаємозв'язку методологічної, психологічної, педагогічної, методичної, культурно-інформаційної підготовки вчителя; – здійснення наступності всіх етапів багаторівневого педагогічного процесу; – реалізація інноваційних освітніх технологій.

1	2
Технології	<ul style="list-style-type: none"> – психотехніки самореалізації; – поєднання індивідуальних, групових, колективних форм роботи; – впровадження активних методів навчання; – організація науково-дослідної роботи студента; – педагогічна практика дослідницького характеру; – рефлексивно-акмеологічні тренінги.
Критерії сформованості	<ul style="list-style-type: none"> – науково-методична компетентність; – педагогічна взаємодія; – наявність потреби у самореалізації, професійному удосконаленні.
Рівні	<ul style="list-style-type: none"> – репродуктивний; – інтерпретаційний; – продуктивний

У підвищенні ефективності педагогічної діяльності вчителя багато важить його науково-методична культура, формування якої є одним із найважливіших завдань у сучасному вимірі педагогічної освіти.

Аналіз стану та якості формування науково-методичної культури вчителя початкових класів свідчить про недостатню увагу вищих педагогічних навчальних закладів до підготовки студентів з цього аспекту педагогічної діяльності.

Висновки.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність удосконалення процесу формування професійної компетенції вчителя початкових класів, зокрема її науково-методичної складової. Чільне місце у цьому процесі займає створення оптимальних умов формування науково-методичної культури студентів педагогічних вузів.

Спираючись на сутність, структуру та особливості науково-методичної культури, виявлено організаційно-педагогічні умови та технології її формування:

- посилення базової теоретичної підготовки, формування на її основі науково-методичної компетентності майбутнього вчителя;
- забезпечення широкого доступу студентів до оперативної інформації з усіх напрямків розвитку освіти;
- удосконалення методики пізнавальної діяльності студентів форм і методів її підготовки, спрямованих на оволодіння різноманітними технологіями навчання і виховання;
- цілеспрямована підготовка студентів до змістовного аналізу існуючих програм, підручників, посібників, передового педагогічного досвіду;
- залучення майбутніх учителів початкових класів до різноманітних видів науково-дослідницької роботи у ВПНЗ, формування навичок проведення власних досліджень, оволодіння діагностичними вміннями;
- актуалізація потенційних можливостей та здібностей студентів, перехід від сприйняття досягнень педагогічної науки до саморозвитку, від етапу адаптації до етапу самовизначення і самореалізації;
- удосконалення науково-методичного забезпечення професійної підготовки вчителів початкових класів;
- створення особистісно-орієнтованого освітнього середовища у педагогічному навчальному закладі;
- інтеграція знань на основі міждисциплінарної взаємодії і реалізації взаємозв'язку методологічної, психологічної, педагогічної, методичної, культурно-інформаційної підготовки вчителя;
- здійснення наступності всіх етапів багаторівневого педагогічного процесу;
- реалізація інноваційних освітніх технологій.

За таких умов можливо досягнути усвідомлення майбутніми вчителями значення науково-методичної роботи у професійній діяльності як засобу науково-обґрунтованого перетворення педагогічної діяльності та засобу їх самореалізації.

Перспективи пошуку в цьому плані полягають у визначенні та апробації ефективних форм і методів формування науково-методичної складової професійної компетенції студентів педагогічного вузу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Валеев Г.Х. Формирование методологической культуры учителя-исследователя: Автореф. дис. ... доктора пед. наук. – Уфа, 2001. – 40 с.
2. Воробьев Н.Е., Иванова Т.В., Суханцева Е.Б. О педагогической культуре будущего учителя // Педагогика. – 1992. – №1-2. – С. 66-70.
3. Иванова Т.В. Культурологическая подготовка будущего учителя: Монография. – К.: ЦВП, 2005. – 282 с.
4. Матвеев П.П. Формирование общей и педагогической культуры будущего учителя // В помощь начинающему учителю: Методические рекомендации. – Давгавпилс, 1990.
5. Никитина Н.Н., Железнякова О.М. Основы профессионально-педагогической деятельности. – М., 2002.
6. Слостенин В.А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; Под ред. В.А. Слостенина. – М.: Академия, 2002. – 576 с.

УДК 37.01:351.746.1(477)

О.Г. Трембовецький

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті розглянуто питання розвитку професійної спостережливості офіцера-прикордонника як їх найважливішої якості, проаналізовано основні підходи до розвитку спостережливості у психолого-педагогічній літературі, визначено основні напрями організації роботи з розвитку цієї якості, зокрема через розвиток таких її складових, як функціональний, інтелектуально-операційний та мотиваційний компоненти.

In the article the issue on the development of the professional observation as the major quality of the border guard officer is considered, the basic approaches to the observation development in the psychological literature are analysed, the main directions in the organization of the work on this quality development, particularly through the development of such components as functional, intellectually operational and motivational components, are determined.

Спостережливість є однією з найбільш важливих професійних якостей офіцера-прикордонника, вона забезпечує успішність результатів і ефективність діяльності з охорони державного кордону, без неї майбутній офіцер-прикордонник не може в повному обсязі виконувати свої обов'язки. На сьогодні важливим завданням вищої військової школи є забезпечення належного рівня розвиненості професійних якостей майбутніх офіцерів-прикордонників, однією з яких є спостережливість.

Питанням розвитку спостережливості присвячено багато робіт відомих фізіологів, психологів та педагогів. Цій проблемі приділяв увагу ще Я. А. Коменський, який вперше визначив значення спостереження у навчальному процесі. У наш час при визначенні сутності спостережливості учені називають її умінням (М. Я. Басов, А. Д. Виноградова), здібністю (Л. С. Виготський, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко), якістю (Б. Г. Ананьєв) чи властивістю (В. А. Васильєв, Л. О. Регуш) особистості. Усі дослідники однак згодні в тому, що спостережливість включає роботу сенсорних, рухових, мисленневих та ін. механізмів,